

KISS BERNADETT

A Magyar Királyság közrendvédelme 1867–1945

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke 2009. február 18-án egész napos konferenciát rendezett *A Magyar Királyság közrendvédelme 1867–1945* címmel. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának kari tanácstermében tartott ülésen tizennégy színvonalas előadást hallgathattak meg az érdeklődők.

Mezey Barna köszöntő szavai után Martin Siegert oranienburgi professzor tartott ismertetőt a berlini rendőr-főkapitányság létrejöttéről. Előadásában kifejtette, hogy a rendőri szerv létrehozására elsősorban társadalmi okokból volt szükség: a francia forradalom megrázta Poroszország államszervezetét, ezért az uralkodó közigazgatási reformokat hajtott végre. A reformok egyike volt, hogy 1809. március 25-én Berlin élére királyi rendőrfőkapitányt neveztek ki, aki a porosz belügyminiszternek tartozott beszámolási kötelezettséggel. Az éves fizetéssel bíró főkapitány átszervezte a rendőrséget, és kialakította annak jól strukturált hivatali rendszerét (például ekkor alakult meg az idegenrendészeti hivatal is). A kezdetben mintegy 150 fős – részben lovassági – állomány élén hatfős vezető testület állt. A szolgálatot teljesítőknek azonosító jelvényük volt: szolgálati érmüket – amelyen a porosz sas és a *Berlini Rendőrség* felirat állt – magukkal kellett hordaniuk, és intézkedéskor fel kellett mutatniuk. A berlini rendőrség 1848-tól működött hivatásosokból álló testületként. Létszáma ekkorra a kezdeti időkhöz képest megnőtt, és munkáját egy helyi hivatalnokokból és mesteremberekből álló polgárőrségszerű szervezet is segítette. A mai berlini rendőrség tulajdonképpeni elődje 1848 júliusára állt fel, akkor már ezredesi vezetéssel. Működésük alapelve a mai rendvédelmi szervek és a rendvédelmi igazgatásban dolgozók számára is minta lehet: elképzelésük szerint a „rendet a jószág eszközeivel kell fenntartani”, ha ez eredménytelennek bizonyult, akkor következhetett a rendőri intézkedés.

A konferencia második előadója, Barna Attila a politikai bűncselekmények szankcionálását elemezte. Megállapítása szerint a politikai indíttatású deliktumok több formáját ismerte a hazai jogtörténet (lázadás, zendülés, izgatás), de ami közös volt bennük, az a védett tárgy: a haza rendje, a fennálló jogrend, az országgyűlés határozatai. Az előadó alapos forrásismeretét bizonyítja, hogy több várme-

gyét érintő (Somogy, Bihar) szemléletes példákkal mutatta be a politikai bűncselekmények régmúltban lehetséges elkövetési magatartási típusait. Ahogy példáiból kiderült, a dualizmusban a jogalkotó dolgát nem könnyítették meg a nemzetiségi mozgalmakhoz kapcsolódó, de politikainak minősülő megmozdulások sem, ezért a büntető törvénykönyvben különös jelentőséget tulajdonítottak a vonatkozó tényállások pontos kidolgozásának. A probléma azonban az első világháború után is változatlanul fennmaradt, mivel a szociális bizonytalanság kedvezett a szélsőséges mozgalmak terjedésének.

Csóka Ferenc a csendőrség történetének levéltári forrásait ismertette kimerítő részletességgel. A téma iránt érdeklődők örömeire a Magyar Országos Levéltárban viszonylag gazdag anyag áll a kutatók rendelkezésére, ennek feldolgozásában pedig nagy segítséget jelentett az előadó összefoglalója.

Mezey Barna a kihágások természetéről tartott mind a jogászok, mind a történészek számára élvezetes előadást. Megállapítása szerint 1848 előtt még nem vált szét a hazai jogban a végrehajtás és az igazgatás, valamint a rendészet és a rendőrbíráskodás sem, így csak a Btk.-kodifikáció hatására kezdték külön kezelni a „könnyebb súlyú” kihágásokat. Kezdetben büntetőjogias megközelítéssel próbálták feldolgozni ezt a több jogterület határán álló magatartás-csoportot (így az 1843-as javaslatnak is volt egy *Toldalék a kihágásokról* címet viselő csatolmánya). Hamarosan egyértelművé vált azonban, hogy a kriminális jellegű kihágások szabályozását törvényi vagy kormányközi döntéssel lehet megoldani, míg a csekélyebb „rendtelenségek” szankcionálása helyhatósági szabályozás keretében is megoldható. Előrelépést jelentett a bírói függetlenségről szóló törvény is, mivel lehetővé tette a végrehajtás és az igazságszolgáltatás elválasztását. A kihágások esetében a végrehajtást a helyi szerveknél hagyták, a Kbtik. pedig a rendőrbírók eljárását is legitimálta: így 1880-tól a kihágások kétharmadát rendőri hatáskörben bírálták el, és ezzel egy időben a rendőrség feladat- és hatásköre is többrétűvé vált. A rendőrség az igazgatási funkciói mellett ezután biztonsági szerepet is betöltött, amikor politikai és közrendvédelmi tevékenységet folytatott. A közrendvédelmi tevékenységen belül pedig nemcsak a klasszikus nyomozótevékenység ellátása volt a feladata, hanem bíráskodási joggal is felruházták, megerősítve ezzel a mai dani szabálysértési jog alapjait.

Ifj. Kocsis Tibor a Csemegi-kódex csendőrségre gyakorolt hatását mutatta be. A Csemegi Károly kodifikátori tevékenységét is részletesen bemutató előadó megállapítása szerint a kódex a büntetőeljárás is átstrukturálta azzal, hogy a csendőrséget az úgynevezett előkészítő szakaszba illesztette be.

A délelőtti ülészakot *Völgyesi Levente* előadása zárta, aki az újkori városi rendvédelmi igazgatás jellegzetességeit mutatta be. Völgyesi kifejtette, hogy a városok

autonómiájához bizonyos mértékben önálló rendvédelmi-rendfenntartási jogkör is tartozott, amely a csendőrséget létrehozó 1881. évi III. tc. hatására némileg módosult. A városon belüli rendfenntartás mint szakigazgatási feladat továbbra is az önkormányzatok alapvető feladatai között maradt, így szabadon rendelkezhetek például a fegyverviselés, a kóborlás szabályairól. Korábban viszont a városi rendészeket – ahol és amíg voltak – a városkapitány irányította, a város területét pedig ügynevezett tizedekre osztották fel, amelyek élén egy-egy tizedes állt. Általános gyakorlat volt, hogy a városban tartózkodó, de illetőségük szerint nem ott „honos” személyeknek három napot meghaladó városi tartózkodás esetén be kellett jelenteniük magukat a hatóságnál. Az előadó alapos forrásismeretéről tanúskodott előadásának az a része, amelyben Szombathely város jogszokásait, joggyakorlatát tárta a hallgatóság elé: Szombathelyen például este kilenc órától nem szolgálták ki a vendégeket a kocsmákban, aki pedig mégis borra vágyott, csak lámpással indulhatott útnak, tanúsítva ezzel, hogy nem jár „tilosban”.

A konferencia délutáni szekcióiban is jól felkészült előadók várták a hallgatóságot. Szakály Sándor a közbiztonsági őrtestület felső vezetését mutatta be az 1919 és 1945 közötti időszakban. Állítása szerint a felső vezetés 125 fős csoport volt az állományon belül. Családi háttérük a rendelkezésünkre álló adatok alapján vegyesnek mondható, de többségük az alsó középosztályból került ki. Felekezeti megoszlásuk az országos arányokat tükrözte, és nagy részük érettségizett volt. A felső vezetőként szolgálókra jellemző volt, hogy legalább két nyelven beszéltek, és igyekeztek magukat továbbképezni: közülük többen jogi végzettséget szereztek. A réteg azonban a második világháború után politikai és személyes okokból nem őrizte meg beosztását, és a háború utáni Magyarország rendvédelmi szervei sem tartották igényt a szolgálatukra.

Forró János szintén a közbiztonsági őrtestületről szólt, ezúttal annak közrendvédelmi szolgálati feladatait részletezve. Álláspontja szerint a csendőr kettős – rendvédelmi és katonai jellegű – tevékenységet látott el, így eljárását a mindenkori szolgálati szabályzatok mellett katonai szabályzatok is befolyásolták. Jelenlétük nagyban hozzájárult az adott település közrendjének és az ott lakók „rendérzetének” erősítéséhez. A bűnmegelőzési feladatokon túl tehát ellenőrzési feladatok is voltak, ami a lakosság számára leginkább a járőrszolgálat által vált érzékelhetővé. A csendőrök különböző létszámú egységekben járőröztek, illetve a nyomozati cselekmények foganatosításában is részt vettek. Egy csendőr átlagosan 14 négyzetkilométeres terület rendje fölött őrködött, és munkájukat igyekeztek a helyi hatóságokkal együttműködve ellátni.

Boda József az olasz csendőrség, azaz a *carabinieri* munkáját és kialakulását ismertette az érdeklődőkkel. A védelmi minisztérium és a belügyminisztérium alá

tartozó olasz rendfenntartó szervezetet II. Viktor Emánuel alapította, és ma is rendkívül nagy társadalmi megbecsülésnek örvend. Tagjai 1855 óta külföldi missziókban is részt vesznek, etikai kódexük pedig 1879-ből származik. Jelenlegi tevékenységük nagy részét a maffiaellenes feladatok és a közrendvédelmi szolgálat adja. Munkájuk elismerését jelzi az is, hogy a 2004-ben létrehozott Európai Csendőri Erő központja az olaszországi Vicenza lett.

Csapó Csaba előadásában a kormánybiztosi (vagy királybiztosi) rendszer mint rendvédelmi intézmény kudarcait elemezte. Bevezetőjében leszögezte, hogy a királybiztos, azaz a királyi felhatalmazás alapján helyi szinten kirendelve eljáró tisztviseelő régóta ismert a magyar jogtörténetben. Feladata a felhatalmazástól függően a közigazgatás irányításától a fegyveres erők vezetéséig terjedt. 1849-től a tisztség megnevezése kormánybiztosra változott, de jogi helyzetük ellentmondássá vált: Kossuth a teljhatalmú kormánybiztosot még a törvények fölé emelte, míg 1867-től egyre ritkábban találkozunk a fogalommal. Csapó azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy a közrendvédelem területén nem szabad megfeledkeznünk Ráday Gedeon kormánybiztosságáról, aki az 1800-as évek második felében felzárkózta a kelet-magyarországi betyárvilágot.

Varró István Tamás a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség 1919 és 1941 közötti együttműködését mutatta be.

Suba János előadásának egy része is ezt az időintervallumot idézte fel, amikor a magyar karhatalmi szervezet első világháború utáni tevékenységét ismertette a hallgatósággal. Szervesen kötődött ezekhez az előadásokhoz Lóránt Csaba és id. Kocsis Tibor előadása, akik – korhű egyenruhákba öltöztetett bábuikon is szemléltetve – a csendőrségi egyenruhák, illetve rendfokozatok rejtjelmeibe vezették be a közönséget.

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság egész napos konferenciáján elhangzott előadások mindegyike gondolatébresztő, vitára ösztönző összefoglalónak bizonyult. Remélhetően a jövőben is lesz lehetőség hasonlóan színvonalas, a rendvédelemmel foglalkozók érdeklődésére számot tartó rendezvény megtartására.